

державного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: супровід дітей з ООП, роль та функції асистента педагога.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

NAHORNA Olena Vasylivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Special Education of the Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: inclusive, special education, children with special needs, teaching assistant.

OKOLNYCHA Tetiana Volodymyrivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Acting head of the department of Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State University.

Circle of scientific interests: support for children with special needs, the role and functions of a teacher's assistant.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2026 р.

УДК 141.32:17.023.36:821.134.3-31

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2026.23.083

ОЛІЙНИК Вікторія Вікторівна –

кандидат культурології, доцент, доцент кафедри соціокультурної діяльності
Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв»

Закарпатської обласної ради

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-7290-5138>

e-mail: Viktoriaoliinyk1982@gmail.com

СУХАР Каріна Михайлівна –

викладач хореографічних дисциплін

Комунального закладу «Ужгородська школа мистецтв»

Ужгородської міської ради

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0006-4001-517X>

e-mail: karina.sukhar.bhm.2021@uica.education

МОРАЛЬНА СТІЙКІСТЬ ІНДИВІДА ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА СОЦІУМУ В РОМАНІ ЖОЗЕ САРАМАГО «СЛІПОТА»

**ОЛІЙНИК Вікторія Вікторівна, СУХАРЬ Каріна Михайлівна. МОРАЛЬНА СТІЙКІСТЬ
ІНДИВІДА ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНА КРИЗА СОЦІУМУ В РОМАНІ ЖОЗЕ САРАМАГО «СЛІПОТА»**

У статті здійснено комплексний філософсько-літературознавчий аналіз феномена моральної стійкості індивіда в умовах екзистенційної кризи на матеріалі роману «Сліпота». Дослідження спрямоване на виявлення етичних механізмів збереження людяності в ситуації руйнування соціальних інститутів та втрати традиційних ціннісних орієнтирів.

Теоретичну основу дослідження становлять ідеї стоїчної філософії, екзистенціалізму та сучасної соціальної критики, що дозволяє розглянути проблему морального вибору крізь призму внутрішньої свободи та відповідальності. Особливу увагу приділено трансформації феномена свободи в умовах соціального колапсу, де вона постає не як привілей, а як тягар, що потребує постійного етичного самовизначення.

Ключові слова: моральна стійкість, емоційна байдужість, відповідальність вибору, дегуманізація, екзистенційна криза, ціннісні орієнтири.

OLIYNIK Viktoria Viktorivna, SUKHAR Karina Mikhailivna. MORAL STABILITY OF THE INDIVIDUAL AND THE EXISTENTIAL CRISIS OF SOCIETY IN JOSÉ SARAMAGO'S NOVEL «BLINDNESS»

This article provides a comprehensive philosophical and literary analysis of the phenomenon of moral stability in the individual amid an existential crisis of being, examined through Saramago's novel Blindness. The study aims to identify the ethical mechanisms that preserve humanity when social institutions collapse and humanist values are lost.

The study is motivated by the need to examine the phenomenon of individual moral resistance – specifically, the individual's capacity to sustain responsibility for the «Other» even in conditions of social crisis. In the contemporary Ukrainian context, where solidarity and human dignity carry particular weight, José Saramago's novel deepens our understanding of the universal mechanisms that shape individual resilience. The analysis thus broadens the interdisciplinary dialogue among literary studies, philosophy, and ethics in grappling with states of social crisis.

The purpose of this article is to conduct a comprehensive philosophical and literary analysis of individual moral stability as a strategy for overcoming the existential crisis of society in José Saramago's novel Blindness, and to articulate the ethical values embedded in the novel's artistic model of societal crisis. The theoretical framework draws on the ideas of Stoic philosophy, existentialism, and contemporary social criticism, all of which approach the problem of moral choice through questions of inner freedom and responsibility. Particular attention is paid to the transformation of freedom under conditions of social crisis, where it becomes a burden demanding constant ethical choice.

The study establishes that the novel Blindness offers an artistic and philosophical depiction of an existential crisis of modern society, within which established social and administrative relations are radically dismantled. The collective loss of vision functions as a metaphor for the erosion of moral norms, individual responsibility, and social bonds, ultimately unravelling the social fabric. The article demonstrates that moral stability functions as a key mechanism of resistance to social degradation. It is not a passive form of adaptation but an active ethical stance, grounded in the individual's capacity to sustain dignity, empathy, and responsibility for the «Other» even amid the dissolution of social bonds. In this context, moral stability emerges as a fundamental ontological condition for the preservation of humanity. These findings open avenues for further interdisciplinary research in social philosophy, ethics, and literary studies.

Keywords: moral stability, emotional indifference, ethical choice, dehumanization, existential crisis, axiological dimension.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У плінності сучасного глобалізованого простору, окресленому кризою гуманістичних цінностей, проблема моральної стійкості особистості в умовах екзистенційного колапсу набуває особливої гостроти. Роман Жозе Сарамаґа «Сліпота» постає як репрезентативна художня модель суспільства, яке втрачає ціннісні орієнтири внаслідок раптового зламу звичних форм буття. Масова втрата зору у творі функціонує як метафора екзистенційної дезорієнтації, де людина змушена здійснювати етичний вибір без опори на зовнішні регулятивні механізми.

Актуальність теми посилюється потребою дослідити феномен індивідуального морального опору, здатність особистості зберігати відповідальність за «Іншого» навіть у ситуації соціальної деградації. Для сучасного українського контексту, де питання солідарності та людської гідності мають безпосереднє екзистенційне значення, звернення до досвіду Жозе Сарамаґа дозволяє поглибити розуміння універсальних меха-

нізмів формування асертивності індивіда. Таким чином, реалізація аксіологічного аналізу роману «Сліпота» сприяє розширенню міждисциплінарного діалогу між літературознавством, філософією та етикою в осмисленні кризових станів цивілізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здійснений нами ретроспективний аналіз аксіологічної парадигми західноєвропейської соціальної філософії демонструє, що питання формування соціальної взаємодії індивіда і соціума, мислителі різних епох розглядали в контексті історичних, політичних, аксіологічних змін соціальної рефлексії. Так у періоди занепаду полісних цінностей, тираній та соціальної нестабільності античні філософи зосередилися на внутрішній свободі як єдиній гарантії стійкості. Представники школи Стоїцизму: Епіктет, Сенека, Марк Аврелій стверджували, що філософський досвід полягає в гострому усвідомленні трагічної ситуації людини, визначеної долею. А екзистенційна стабільність (байдужість) досягається через

практику чесноти та розумну згоду з неминучим [6, с. 50].

У своїх працях Плутарх аналізує механізм соціального тиску та сорому. Він стверджує, що люди часто піддаються через страх несхвалення. Його «рецепт» стійкості – свідомо запам'ятовувати відчуття провини після поступки тиску, щоб у майбутньому мати психологічний захист. Це конкретна стратегія опору «підлабузництву» та некоректним проханням [9].

П'єр Адо у книзі у праці «Що таке Антична філософія?» [1] показує, як ідеї Епікета про збереження контролю, Сенеки про управління очікуваннями та скептиків про культивування сумніву допомагають людині сучасності формувати резильєнтність у хаотичному середовищі. Дослідник підкреслює, що згідно стоїчної філософії – «неминуча необхідність, байдужа до індивідуального інтересу кожної людини. Звідси випливає, що люди перебувають у нещасті, оскільки вони пристрасно намагаються досягти добра, якого не можуть досягнути, та уникнути зла, що все-таки є неминучим. Але є одна-єдина річ, що залежить лише від індивіда і якої ніщо не може його позбавити: це воля робити добро, воля діяти відповідно до розуму» [1]. Відтак, у філософії стоїків спостерігається радикальна опозиція між тим, що залежить від людини, а отже тим, що може бути добрим чи поганим, оскільки зумовлене індивідуальними рішеннями, і тим, що залежить не від людини, а від зовнішніх причин, долі, а отже є байдужим.

На початку ХХ століття індустріалізація, втрата релігійних авторитетів та народження масового суспільства створили новий тип дезорієнтації – «відчуження» та «нігілізм». Праці Ф. Ніцше [2], Ж-П Сартра [4], В. Франкла [7], свідчать про те, що моральність відіграє провідну роль у формуванні особистості як члена суспільства і має суспільний характер. Ф. Ніцше намагався створити власну характеристику морального стану Європи. Філософ наполягав на тому, що цінності втратили своє значення, що значно ускладнює їх аналіз. Проте існує необхідність критики, яка має знищити всі принципи, цінності та філософію взагалі, але не з метою повного заперечення та життя у хаосі, а для того, щоб шлях до нових цінностей та нової філософії був вільним від перешкод [2].

Метамодерна реальність, що її аналізує З. Бауман у своїх працях, не нагадує печеру, заселену демонами та монстрами, які випромінюють загрозу добрій і світлій частині людства. Зі смутком і притаманною йому

м'якою іронічністю науковець пише про пекло в тягlostі сьогодення, яке абсолютно нормальна і на вигляд добра людина, гарний сусід та сім'янин створює Іншому, відмовляючись визнати його особистість, таємницю, гідність і почуття [3, с. 12].

Концепція «моральної сліпоты» З. Баумана як переосмислення роману «Сліпота» Ж. Саромаго, є потужним інструментом для діагностики моральних патологій сучасного суспільства. Вона демонструє, що в плинній сучасності загальноприйнятним постає не беззубе добро, а власне «банальне зло» – тривіальними інструментами якого, часто виступають – відсутність критичного мислення, знелюднення адміністративної системи, емоційна байдужість та аморальність [3, с. 18].

Один з найбільш радикальних діагнозів дезорієнтації соціуму сучасності, запропонував Биунг-Чул Хан (Byung-Chul Han) – корейсько-німецький філософ, чії праці останніми роками набули світового резонансу. У праці «The Burn-Out Society» Хан стверджує, що традиційне дисциплінарне суспільство з обмеженнями та заборонами, змінилося «суспільством досягнень», де індивід сам себе експлуатує. Гасло цього суспільства – «Я можу все». Це призводить до депресії та вигорання через надлишок позитивності та неможливості зупинитися. Як підкреслює дослідник – «зникнення домінування не означає свободи. Воно змушує свободу та примус збігатися» [8].

Науковий огляд праці Хана авторства Стівена Неппера, Ітана Стоунмена та Роберта Вайлі «Byung-Chul Han: A Critical Introduction» пропонує глибокий аналіз концепцій. Автори показують, як Хан поєднує критику «суспільства досягнень» із закликом до розвитку контемплативних практик (споглядання, дозвілля, «тривалості»), які сповільнюють нас і відкривають до Іншого [10].

Сучасна дослідниця Ненсі Шерман у книзі «Stoic Wisdom: Ancient Lessons for Modern Resilience» наголошує, що справжня стоїчна стійкість – це не «самотня витривалість», але здатність формувати моральну стійкість через підтримку інших та взаємодію [9].

Мета статті полягає у здійсненні комплексного філософсько-літературознавчий аналізу феномена моральної стійкості індивіда як стратегії подолання екзистенційної кризи соціуму в романі Жозе Сарамаго «Сліпота», а також експлікація етичних смислів художньої моделі дегуманізованого суспільства.

Викладення основного матеріалу дослідження. Екзистенційна криза як багатогранне філософське та соціокультурне явище детермінується періодами радикальних трансформацій суспільного буття, за яких традиційні аксіологічні системи втрачають свою стабілізуючу роль та нормативну силу. У науковому дискурсі зазначений стан розглядається не лише як суб'єктивний психологічний дискомфорт, а передусім як симптом глибоких цивілізаційних розломів. Це явище супроводжується тотальною дезорієнтацією суб'єкта, відчуттям онтологічного вакууму та ерозією сенсожиттєвих орієнтирів, що виникають внаслідок страху перед непередбачуваністю історичного процесу.

Фундаментальним положенням екзистенційного мислення виступає концепт людини як динамічного проєкту, що позбавлений апріорної сутності та змушений конститувати власну ідентичність через акт безперервного вибору. У межах такого підходу людське існування постає простором перманентного самотворення, де кожна воляова дія та кожне прийняте рішення набувають вагомості етичного статусу. За умов нівелювання зовнішніх авторитетів та інституційного примусу, тягар відповідальності за власну екзистенцію повністю перекладається на індивіда. Це створює ситуацію граничного напруження, у якій свобода волі невід'ємно пов'язана з тривогою за наслідки персональної активності в дестабілізованому світі.

Особливою гостроти екзистенційна криза набуває в умовах соціальної ентропії та хаосу, коли руйнуються базові інститути, покликани забезпечувати правопорядок, колективну безпеку та моральну регуляцію. За таких обставин спостерігається інтенсивна дегуманізація міжлюдських комунікацій: у суспільстві починають домінувати біологічні інстинкти виживання, відбувається об'єктивація особистості та знецінення фігури «Іншого». Соціум втрачає здатність до органічної солідарності, а етичні імперативи трансформуються у ситуативні та прагматичні моделі поведінки, позбавлені гуманістичного змісту [5].

Проте варто наголосити, що екзистенційна криза не вичерпується суто деструктивними виявами. Вона водночас виступає каталізатором для глибинної рефлексії над природою буття та радикального переосмислення меж індивідуальної відповідальності. Саме в умовах граничних ситуацій актуалізується феномен моральної стійкості – специфічної здатності суб'єкта до збереження

антропологічної цілісності, гідності та емпатичної налаштованості за повної відсутності зовнішнього нормативного контролю.

У такому контексті внутрішня етична позиція особистості постає автономним чинником опору системній деградації соціального середовища, перетворюючи екзистенційну кризу на простір напруженого протистояння між суб'єктивною свободою та процесами колективного розпаду смислів. Саме цей динамічний конфлікт між індивідуальною відповідальністю та соціальною ентропією стає центральною віссю художньої концепції Жозе Сарамаго. Автор переводить філософську проблематику у площину літературного експерименту, де метафора фізичної недуги слугує інструментом екстерналізації прихованих деструктивних станів цивілізації.

Відтак, роман «Сліпота» репрезентує складну художню модель соціуму, що опиняється в умовах раптової та тотальної деструкції звичних форм соціального співіснування. Масова втрата зору, позбавлена раціонального чи наукового обґрунтування, стає каталізатором незворотних деструктивних процесів, які детермінують оголення прихованої крихкості соціальних інститутів та ерозію моральних імперативів. У межах авторської концепції сліпота функціонує як багатогранна метафора втрати етичної та онтологічної орієнтації, що неминуче призводить до системного розпаду соціального порядку та дезінтеграції спільноти [4].

Первинним виявом соціальної деградації у творі постає дисфункція та подальша руйнація державних і правових інституцій, покликаних забезпечувати стабільність і контроль. Примусова ізоляція інфікованих у просторі колишньої психіатричної лікарні, що формально декларується як превентивний захід, де-факто трансформується у локус абсолютного беззаконня. Дистанціювання державних структур, армії та системи управління від кризової зони свідчить про неспроможність цивілізаційних механізмів функціонувати за межами звичних нормативних умов. Така модель демонструє ефемерність соціального договору та швидкість переходу соціуму до стану «війни всіх проти всіх», де цивілізованість нівелюється за відсутності зовнішніх регуляторів.

Подальша деградація суспільного буття експлікується через радикальну трансформацію інтерсуб'єктивних відносин. В умовах дефіциту вітальних ресурсів та перманентного страху перед анігіляцією домінуючими стають деструктивні стратегії: агресія, насильство та прагнення до вста-

новлення примітивної тиранії. У романі фіксується виникнення ієрархій, заснованих не на інтелектуальному чи моральному авторитеті, а на фізичній силі та здатності до монополізації ресурсів. Людина в межах такої системи перестає сприйматися як суб'єкт, трансформуючись у засіб задоволення прагматичних інтересів інших, що маркує граничну дегуманізацію соціального простору.

Особливо репрезентативним є процес стирання аксіологічних меж між легітимним та забороненим. Релятивізація етичних норм призводить до того, що насильство та експлуатація починають інтерпретуватися як неминучі складники стратегії виживання. У цьому контексті соціальна деградація набуває тотального характеру, охоплюючи не лише окремих суб'єктів, а всю архітектуру людської солідарності, що призводить до атрофії емпатії.

Водночас автор роману «Сліпота» наголошує на тому, що екстремальна ситуація не створює нових вад, а лише актуалізує приховані механізми відчуження та етичної індиферентності, притаманні суспільству в його латентному стані. Сліпота постає як метафора добровільної відмови від «бачення» Іншого, як небажання брати на себе тягар відповідальності за спільне буття. У такому ракурсі соціальна катастрофа в романі виявляється не випадковим зовнішнім чинником, а закономірною екстерналізацією латентної етичної кризи, що трансформує соціум у простір втрати моральних орієнтирів та хаотичного насильства. Художній аналіз роману Сарамаго демонструє, що екзистенційний колапс постає логічним завершенням тривалих процесів дегуманізації, які, зрештою, виокремлюють проблему персонального етичного вибору як єдиної умови збереження антропологічної сутності.

Саме тому в умовах тотального соціального колапсу, реконструйованого в романі, особливої евристичної значущості набуває феномен моральної стійкості індивіда, що постає як іманентна здатність суб'єкта протистояти деструкції. Коли інституційні регулятори втрачають свою легітимність, а конвенційні норми співіснування анігілюються, внутрішня етична диспозиція особистості стає єдиним автентичним чинником збереження антропологічної сутності. У цьому контексті моральна стійкість інтерпретується не як пасивна резистентність до зовнішніх обставин, а як активна форма протистояння хаосу, насильству та моральній апатії.

Ситуації «граничного випробування», у яких опиняються персонажі твору, переконливо доводять, що нівелювання зовнішньої свободи не є тотальним втраті свободи внутрішньої. Навіть у стані граничної соціальної дезорганізації індивід зберігає прерогативу етичного самовизначення – спроможність обирати власне ставлення до деструктивних обставин, делімітувати межі допустимого та приймати тягар відповідальності за «Іншого». Саме цей модуль внутрішньої свободи стає підґрунтям моральної стійкості, що радикально суперечить прагматичній логіці біологічного виживання будь якою ціною [4, с. 43].

Центральним елементом авторської стратегії є образ дружини лікаря, яка, володіючи унікальною здатністю бачити у світі сліпих, не конвертує свою перевагу у владний ресурс чи інструмент домінування. Її візуальна перцепція трансформується у моральний імператив: бачення стає обов'язком служіння. Її суб'єктивність спрямована не на егоцентричне самозбереження, а на онтологічну підтримку спільноти, що перетворює її позицію на змістовну етичну альтернативу загальному цивілізаційному занепаду. Моральна стійкість у цьому ракурсі виявляється як невідступне дотримання принципів співчуття та солідарності в середовищі, де зазначені категорії позбавлені будь-якої соціальної винагороди чи зовнішнього схвалення [4, с. 47].

У зазначеному аспекті художня концепція Жозе Сарамаго корелює з екзистенційними ідеями Віктора Франкла щодо «внутрішнього сенсу» як фундаментального джерела вольової стійкості в екстремальних умовах. Особистість, редукована до мінімальних умов існування, зберігає свою гідність через усвідомлення трансцендентної відповідальності перед іншими суб'єктами. Моральна стійкість у такому дискурсі постає не як вроджена психологічна властивість, а як результат вольового акту, що здійснюється всупереч страху, фізичному стражданню та детермінізму середовища [7].

На тлі масової деградації соціуму морально стійкий індивід виступає як творець альтернативної етики, що не підкоряється ентропії хаосу. Поведінкові стратегії такого індивіда не здатні миттєво реконструювати суспільний порядок, проте вони утримують саму можливість людського співбуття в майбутньому, перетворюючи моральну стійкість із суто особистісної чесноти на фундаментальну онтологічну умову опору гуманістичній руйнації.

Така роль індивіда актуалізує ключову проблему, що визначає художній простір роману «Сліпота» – трансформацію феномена відповідальності в умовах радикальної деструкції зовнішніх регулятивних механізмів. Оскільки соціальна катастрофа позбавляє суб'єктів стабільних аксіологічних орієнтирів та інституційного контролю, категорія відповідальності неминує втрачає характер зовнішнього примусу. У ситуації екзистенційного вакууму відповідальність трансформується з категорії зовнішнього примусу у виключно внутрішній, іманентний вимір людського буття.

Анігіляція зовнішньої репресивної системи в романі не призводить до автоматичного здобуття свободи в її гуманістичному розумінні. Навпаки, більшість персонажів реагують на відсутність контролю моральною регресією, деструктивною агресією та етичним нігілізмом. Це дозволяє стверджувати, що соціальні норми самі по собі не є гарантом етичної константи особистості, а часто слугують лише механізмом маскування внутрішньої неспроможності до самостійного вибору. Умови катастрофи оголюють онтологічну порожнечу суб'єкта та демонструють, що за відсутності внутрішнього етичного імперативу свобода неминує дегенерує у сваволлю та хаос [4, с. 75].

У цьому дискурсі особливо виразно підкреслюється екзистенційна концепція свободи як «тягаря». Свобода в художньому світі Жозе Сарамаго не є привілеєм, чи абстрактною цінністю; вона постає джерелом інтенсивної тривоги та метафізичного страху, оскільки вимагає від індивіда перманентного здійснення вибору за повної відсутності гарантій його моральної правомірності. Суб'єкт змушений діяти в стані радикальної невизначеності, не маючи можливості апелювати до зовнішніх виправдовувальних інстанцій. Саме тому значна частина спільноти прагне до «втечі від свободи», добровільно підпорядковуючись силі або анонімному колективному насильству, тим самим делегуючи відповідальність за власне існування зовнішнім обставинам [4, с. 126].

Альтернативну поведінкову стратегію репрезентує моральна стійкість як акт усвідомленого внутрішнього вибору, що не детермінується страхом перед санкціями, а ґрунтується на концепті відповідальності перед «Іншим» як єдиного трибуналу етичної істини. Така позиція вимагає від суб'єкта не лише емпатичної налаштованості, а й готовності до прийняття всіх наслідків власних рішень у ситуації, де будь яка активність має незворотний етичний статус. Моральна

стійкість у цьому сенсі виступає формою екзистенційної мужності, що не заперечує тягар вибору, а інтегрує його як невід'ємний складник гідного існування [4, с. 127].

З огляду на це, роман «Сліпота» постає не просто художньою дескрипцією соціального колапсу, а глибокою етичною пересторогою для сучасної цивілізації. Жозе Сарамаго переконливо доводить, що справжня антропологічна загроза полягає не стільки у втраті зовнішніх організаційних структур чи правових інституцій, скільки в ерозії внутрішньої суб'єктності та здатності до автономного етичного акту. У світі, де соціальні архітектури виявляють свою ефемерність перед обличчям катастрофи, єдиною запорукою збереження людяності залишається усвідомлена свобода, нерозривно пов'язана з персональною відповідальністю за долю «Іншого» [4, с. 303].

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що роман Жозе Сарамаго «Сліпота» постає як репрезентативна художньо-філософська модель екзистенційної кризи сучасного соціуму, у межах якої відбувається радикальна деструкція етичних, соціальних та інституційних засад людського буття. Масова сліпота в межах авторського задуму функціонує як багатограний символ втрати онтологічних орієнтирів, ерозії індивідуальної відповідальності та атрофії здатності до визнання «Іншого» як рівноправного суб'єкта моральних відносин. У ході дослідження з'ясовано, що цей стан набуває колективного виміру й експлікується через дезінтеграцію соціальних структур та системну дегуманізацію інтерсуб'єктивних зв'язків, що оголює крихкість цивілізаційного порядку, заснованого лише на зовнішніх регулятивних механізмах.

Встановлено, що в умовах анігіляції соціальних інститутів свобода індивіда перетворюється на екзистенційний тягар, який вимагає безперервного усвідомленого вибору та прийняття персональної відповідальності за власні дії за повної відсутності зовнішніх гарантій. Особливу увагу в роботі приділено феномену моральної стійкості, що доведено як вища форма опору деградації соціального середовища. Вона постає не як конформне дотримання правил, а як автономна етична диспозиція суб'єкта, здатного зберігати антропологічну цілісність, гідність та емпатію навіть у ситуації повного руйнування зовнішніх нормативних опор.

Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що роман Сліпота репрезентує цілісну художньо-філософську модель екзистенційної кризи сучасного

соціуму, в межах якої відбувається радикальна деструкція усталених аксіологічних, соціальних та інституційних структур. Масова сліпота у творі постає як багатовимірною метафора втрати онтологічних орієнтирів, ерозії індивідуальної відповідальності та деформації інтерсуб'єктивних зв'язків, що призводить до дегуманізації суспільного простору.

Визначено, що в умовах анігіляції зовнішніх регулятивних механізмів свобода індивіда трансформується в екзистенційний тягар, який вимагає безперервного морального самовизначення та прийняття відповідальності за наслідки власного вибору.

Доведено, що феномен моральної стійкості функціонує як ключовий механізм опору процесам соціальної ентропії та деградації. Він постає не як пасивна форма адаптації, але як активна етична позиція, що ґрунтується на здатності суб'єкта зберігати гідність, емпатію та відповідальність за «Іншого» навіть у ситуації екзистенційної кризи соціуму. У цьому контексті моральна стійкість набуває статусу фундаментальної онтологічної умови збереження гуманістичних цінностей.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Узагальнюючи результати дослідження, можна констатувати, що художня концепція Жозе Сарамаго актуалізує проблему внутрішньої відповідальності як визначального чинника збереження антропологічної цілісності. Роман функціонує як етична пересторога, демонструючи, що справжня загроза цивілізації полягає не лише у зовнішніх катастрофах, а передусім у втраті здатності до усвідомленого морального вибору.

Таким чином, отримані результати відкривають перспективи подальших міждисциплінарних досліджень у площині філософської антропології, етики та літературознавства.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Адо П'єр. Що таке Антична філософія? 428 с. URL: https://coollib.cc/b/414208/read#n_380 (дата звернення 20.04.2026)
2. Арсент'єва Г. О. Ніцшеанська концепція «Воля до влади» як влада над собою, як свобода самовираження. Актуальні проблеми філософії та соціології, 2015. Вип. 8. С. 7–9. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprfc_2015_8_41.
3. Бауман З., Донскіс Л. Моральна сліпота: втрата чутливості у плинній сучасності / З. Бауман, Л. Донскіс; пер. з англ. О. Буценка. Київ: Дух і літера, 2014. 280 с. URL: <https://archive.org/details/Moralnaslipota/page/n1/mode/2up> (дата звернення 20.04.2026)

4. Сарамаго Ж. Сліпота: роман / Жозе Сарамаго ; пер. з порт. В. Шовкуна. Харків: Фоліо, 2013. 320 с.
5. Сартр Ж.-П. Екзистенціалізм – це гуманізм / Ж. П. Сартр. Психологія і суспільство. Психологічні науки. 2022. № 2. С. 49–65. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Psis_2022_2_4 (дата звернення 20.04.2026).
6. Пірсі Джозеф. Маленька книжка стоїчної мудрості/ пер. з англ. Нана Козько. Біла церква: ВД «АТЕНА», 2025. 224 с. The Little Book of Stoic Wisdom: Learn the Art of Living Well with Classical Philosophy by Joseph Piercy.
7. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. Олена Замойська. Харків: Клуб сімейного дозвілля, 2020. 184 с.
8. Byung-Chul Han The Burnout Society. (2015). Stanford University Press. URL: https://www.researchgate.net/publication/369815185_The_Burnout_Society_-_Byung-Chul_Han (дата звернення 20.04.2026).
9. Nancy Sherman. Stoic wisdom : ancient lessons for modern resilience. New York, NY, United States of America : Oxford University Press, Printed by Sheridan Books [2021] Inc., URL: <http://dickyricky.com/books/Stoic%20Wisdom%20-%20Nancy%20Sherman.pdf> DOI: 10.1093/oso/9780197501832.001.0001 (дата звернення 20.04.2026).
10. Steven Knepper, Ethan Stoneman, and Robert Wyllie. Byung-Chul Han: a critical introduction. Cambridge, United Kingdom ; Hoboken, New Jersey : Polity Press, 2024. URL: Byung-Chul Han: a critical introduction – Discover (дата звернення 20.04.2026).

REFERENCES

1. Ado, P. (n.d.). (2026). *Shcho take Antychna filosofiia?* [What Is Ancient Philosophy?].
2. Arsentieva, G. O. (2015). *Nitsheans'ka kontsepsiya «Volya do vlady» yak vlada nad soboyu*. [Nietzschean concept of «Will to power» as power over oneself, as freedom of self-expression].
3. Bauman, Z., Donskis, L. (2014). *Moralna slipota: vtrata chutlyvosti u plynii suchasnosti* [Moral Blindness: The Loss of Sensitivity in Liquid Modernity]. Kyiv.
4. Saramago, J. (2013). *Slipota*. [Blindness]. Kharkiv.
5. Sartre, J.-P. (2022). *Ekzystentsializm – tse humanism*. [Existentialism Is a Humanism].
6. Piercy, J. (2025). *Malenka knyzhka stoichnoi mudrosti*. [The Little Book of Stoic Wisdom: Learn the Art of Living Well with Classical Philosophy].
7. Frankl, V. (2020). *Liudyna v poshukakh spravzhnoho sensu. Psykholoh u kontstabori*. [Man's Search for Meaning]. Kharkiv.
8. Byung-Chul Han. (2015). *Suspil'stvo vyhorannya*. [The Burnout Society]. Stanford.
9. Nancy Sherman. (2021). *Stoichna mudrist': davni uroky suchasnoyi stiykosti*. [Stoic wisdom : ancient lessons for modern resilience New York, NY, United States of America: Oxford.

10. Steven Knepper, Ethan Stoneman, Robert Wyllie. (2024). *Byunh-Chul Khan: krytychnyy vstup*. [Byung-Chul Han: a critical introduction]. Cambridge, United Kingdom, Hoboken, New Jersey.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ОЛІЙНИК Вікторія Вікторівна – кандидат культурології, доцент, доцент кафедри соціокультурної діяльності Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради.

Наукові інтереси: експлікація етичних смислів художньої моделі дегуманізованого суспільства.

СУХАР Каріна Михайлівна – викладач хореографічних дисциплін Комунального закладу «Ужгородська школа мистецтв» Ужгородської міської ради.

Наукові інтереси: експлікація етичних смислів художньої моделі дегуманізованого суспільства.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

OLIYNIK Viktoriia Viktorivna – Candidate of Cultural Studies, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Socio-Cultural Activities of the Municipal Institution of Higher Education «Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian Regional Council.

Circle of scientific interests: explication of ethical meanings of the artistic model of a dehumanized society.

SUKHAR Karina Mykhailivna – Teacher of Choreographic Disciplines of the Municipal Institution «Uzhgorod School of Arts» of the Uzhgorod City Council.

Circle of scientific interests: explication of ethical meanings of the artistic model of a dehumanized society.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2026 р.

УДК 378.6 : [781.2 : 78.09 – 043.83] (045)

DOI: https://doi.org/10.59694/ped_sciences.2026.23.090

ОНИЩЕНКО Катерина Миколаївна –

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-2546-2354>

e-mail: musictheory857@gmail.com

МЕЛЬОХІНА Юлія Вікторівна –

викладач кафедри музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0001-6229-9429>

e-mail: jylyaviva@gmail.com

ЦАНЬКО Євген Володимирович –

викладач кафедри музичного мистецтва Комунального закладу вищої освіти «Академія культури і мистецтв» Закарпатської обласної ради

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0005-7751-5541>

e-mail: eugentsanko@icloud.com

МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS В СИСТЕМІ ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

ОНИЩЕНКО Катерина Миколаївна, МЕЛЬОХІНА Юлія Вікторівна, ЦАНЬКО Євген Володимирович. МІЖДИСЦИПЛІНАРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК СКЛАДОВА ФОРМУВАННЯ SOFT SKILLS В СИСТЕМІ ВИЩОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ

У статті узагальнюються особливості формування soft skills («м'яких» навичок) в контексті здійснення освітнього процесу у вищій музичній освіті. Показані механізми взаємозв'язку між окремими дисциплінами та різні комунікаційні прояви такого взаємозв'язку. Акцентується важливість професійного володіння теоретичними знаннями